

I S S N 1 3 9 2 - 7 3 7 X

Archivum Lithuanicum 22

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT CHICAGO
VILNIAUS UNIVERSITETAS
VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

ARCHIVUM *Lithuanicum* 22

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
VILNIUS 2020

Redaktorių kolegija / Editorial Board:

PROF. HABIL. DR. *Giedrius Subačius* (filologija / philology),
(vyriausiasis redaktorius / editor),

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT CHICAGO,
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Birutė Triškaitė* (filologija / philology),

(vyriausiojo redaktoriaus pavaduotoja / associate editor),

LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

HABIL. DR. *Ona Aleknavičienė* (filologija / philology),

LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

PROF. HABIL. DR. *Roma Bončkutė* (filologija / philology),

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

PROF. DR. *Pietro U. Dini* (kalbotyra / linguistics),

UNIVERSITÀ DI PISA

PROF. HABIL. DR. *Jolanta Gelumbeckaitė* (kalbotyra / linguistics),

JOHANN WOLFGANG GOETHE-UNIVERSITÄT FRANKFURT AM MAIN

DR. *Reda Griškaitė* (istorija / history),

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DOC. DR. *Birutė Kabašinskaitė* (filologija / philology),

VILNIAUS UNIVERSITETAS

PROF. HABIL. DR. *Bronius Maskuliūnas* (filologija / philology),

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS

PROF. DR. *Jurgis Pakerys* (filologija / philology),

VILNIAUS UNIVERSITETAS

PROF. HABIL. DR. *Rūta Petrauskaitė* (filologija / philology),

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS, KAUNAS

HABIL. DR. *Christiane Schiller* (kalbotyra / linguistics),

HUMBOLDT-UNIVERSITÄT ZU BERLIN

PROF. DR. *William R. Schmalstieg* (kalbotyra / linguistics),

PENNSYLVANIA STATE UNIVERSITY, UNIVERSITY COLLEGE

HABIL. DR. *Darius Staliūnas* (istorija / history),

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Mindaugas Šinkūnas* (kalbotyra / linguistics),

LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Aurelija Tamošiūnaitė* (filologija / philology),

JOHANNES GUTENBERG-UNIVERSITÄT MAINZ

DR. *Jurgita Venckienė* (filologija / philology),

LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

Turinys (Contents)

Straipsniai (Articles)

Mindaugas Šinkūnas

Jono Kristijono Dicelijaus lietuviška 1690 metų dedikacija ○ 9

Birutė Triškaitė

Jono Berento giesmyno *Iš naujo pėrweizdėtos ir pagėrintos Giesmė-Knygos* ir maldyno *Maldė-Knygėlos* antrasis leidimas (1735): nežinotas egzempliorius Prahoje ○ 33

Ona Aleknavičienė

Lietuvių tarmių samprata Povilo Frydricho Ruigio gramatikoje
Anfangsgründe einer Littauischen Grammatick (1747): centras ir periferija ○ 83

Giedrius Subačius

Simono Daukanto Patarlių ortografijos lūžis Sankt Peterburge (~1838–1841) ○ 131

Roma Bončkutė

Simono Daukanto *BUDA Senowęs-Lėtuwiū Kalnienū ir Zámajtiū* (1845) šaltiniai ○ 217

Viktorija Šeina

Adamo Mickiewicziaus įsavinimas tarpukario Lietuvos mokykloje:
Mykolo Biržiškos indėlis ○ 249

Reda Griškaitė

Jašiūnų dvaras kaip Lietuvos istorijos rašymo erdvė ○ 277

Veronika Girininkaitė

Lietuvių draugijų veiklos atspindžiai
Vytauto Civińskiego (1887–1910) *Dienoraštyje* ○ 329

Recenzijos (Reviews)

Dalia Jakulytė

Recenzuojama: Birutė Kabašinskaitė, *XVI–XVIII amžiaus lietuviškų kalvinistų giesmynų kalba: redagavimo istorija*, 2019 ○ 357

Ona Aleknavičienė

Recenzuojama: Inga Strungytė-Liugienė (sud., par.),
Moderniųjų iniciatyvų ir tradicijos dialogas: surinkimininkų judėjimas Prūsijos Lietuvoje. Straipsnių rinkinys, 2019 ○ 363

Paweł Brudzyński

Review of: Gina Kavaliūnaitė (ed.), *Samuelio Boguslavo Chylinskio Biblija 2. Naujasis Testamentas Viešpaties mūsų Jėzaus Kristaus, lietuvių kalba duotas Samuelio Boguslavo Chylinskio. Lietuviško vertimo rankraščio faksimilė = Biblia Lithuanica Samueli Boguslai Chylinski 2. Novum Testamentum Domini Nostri Jesu Christi Lithvanicà Linguà donatum a Samuele Boguslao Chylinski. Manuscripti Lithuanici imagines digitales*, 2019 o 377

Vilma Žaltauskaitė

Recenzuojama: Olga Mastianica-Stankevič, Jurgita Venckienė (par.), Mečislovas Davainis-Silvestraitis, *Dienoraštis 1904–1912. Bibliotheca Archivi Lithuanici* 11, 2020 o 387

Darius Staliūnas

Recenzuojama: Eligijus Raila, *Lietuvystės Mozė. Jono Basanavičiaus gyvenimo ir ligos istorija*, 2019 o 393

Diskusijos, apžvalgos, pastabos (Discussions, Surveys, Notes)

Clemente Dedela

Spaudėjo gyvenimas ir lietuviškosios raidės <è> ir <Ë> Čikagoje o 403

Jurgita Venckienė

Mokslinis seminaras „*Sekant dvasią kalbos*“.
Kalbininkui Jonui Jablonskiui – 160 metų o 415

Veronika Girininkaitė

Vilniaus universiteto biblioteka

Lietuvių draugijų veiklos atspindžiai Vytauto Civinskio (1887–1910) *Dienoraštyje*

1. ĮVADAS. Privačiosios raštijos duomenys turtina XX a. pradžios lietuvių kasdienybės istorijos tyrimus. Apie vis dar nepakankamai ištirtą epochą žinias teikiančių dienoraščių, laiškų, užrašų daug jau publikuota¹. Vienas neskelbtų šaltinių yra rankraštinis studento Vytauto Civinskio (lenk. *Witold Cywiński*, 1887–1910) *Dienoraštis*. Gimęs ir mokėsis Rusijoje, kaip namie jautėsis motinos gimtinėje Aukštaitijoje, studijavęs Leipcige, Berlyne ir Tartu, jaunuolis, kur bebūdamas, sugebėdavo aplankyti ir įvairių lietuvių draugijų rengtus vakarus. Tartu studentų draugijoje ne tik stebėjo, bet ir darbavosi sekretoriumi, pirmininku ir bibliotekininku. Straipsnyje atskleidžiama, kurias rusų, vokiečių, estų kraštuose veikusias draugijas Civinskis aplankė, stebėjo ir kaip jas paminėjo *Dienoraštyje*, bei nustatoma, kokius naujus duomenis, papildančius iki šiol skelbtą informaciją, teikia šis šaltinis.

Svetur veikusiose studentų ar kitose tarpusavio šalpos draugijose būdavo galima pasišnekėti gimtąja lietuvių kalba, o kitais atvejais – išmokti šios protėvių kalbos pagrindų, surasti bendraminčių laisvalaikiui ir darbui, naudotis biblioteka. Muzika, drama, deklamacija, švietėjiškos paskaitos ir referatai – veiklos, kurios telkė, įgalino save išreikšti, žadino tautinės tapatybės jausmus: „kitas, prieš vakarą nebesiskaitęs lietuviu, susipranta lietuviu esąs, ir jam jau vardas 'lietuvis' gauna prasmę ne paniekinimo, bet garbės“². Be to, meno vakarai ir jų metu renkamos aukos³ buvo pagrindinis visų tokio pobūdžio draugijų įplaukų šaltinis⁴.

2. RANKRAŠTIS. Civinskio 1904–1910 m. parašytuose 27 *Dienoraščio* sąsiuvinuose (21 × 17 cm) kiek daugiau nei trys tūkstančiai puslapių teksto (VUB RS: nuo f. 1 – D 1024 iki f. 1 – D 1051)⁵. Su *Dienoraščiu* susiję ir keli LMAVB RS esantys do-

1 Žilinskas 2004; Lašas 2016; Jankauskas 2019 ir kiti.

2 Maknys 1972, 73; cituojamas 1901 m. *Tėvynės sargo* straipsnis.

3 Peterburge studijavęs Steponas Kairys rašė, kad prieš vakarą surengiant būdavo „kalėdojama“: kvietimo bilietai teikti turtinges-

niems išeiviams iš Lietuvos, iš jų rinktos ir gausesnės aukos (Kairys 1957, 315).

4 Рыжакова 2015, 380.

5 Straipsnyje cituojant šaltinį nurodoma bylos numerio santrumpa ir lapas, pvz., C46 101. Šie žymėjimai paaiškinti šaltinių sąrašė.

kumentai⁶. Panašu, kad skirtingose atminties institucijose Civinskio užrašai atsidūrė XX a. viduryje, rankraščius iš uždaryto Kauno Vytauto Didžiojo universiteto atvežus į Vilnių. Kaune jie pirmiausia saugoti Juozo Tumo-Vaižganto Literatūros muziejuje⁷ (sąsiuvinuose likusios žymos RŠ – Rašliavos muziejus). Muziejui rankraščius perdavė dienoraštininko giminaitis Okuličius (jo vardas dokumentuose nenurodytas). Galbūt tai buvęs Jonas Okuličius (1904–1988), 1948 m. su šeima ištremtas į Sibirą. 1933 m., tetos Felicijos Bortkevičienės paskatintas, šis Latavėnų dvaro savininkas Šiaulių „Aušros“ muziejui dovanuoja vertingą istorinių portretų kolekciją⁸. Galėjo tąkart ir *Dienoraščio* sąsiuvinus perduoti į Kauną.

Šaltinis nebuvo daug tirtas ir nėra plačiai žinomas, kaip, beje, ir jo kūrėjas. Enciklopedijų straipsniuose⁹ nurodyti Civinskio gimimo metai (1883) nesutampa su *Dienoraštyje* keliskart įrašytaisiais (1887). Naujesniais laikais apie Civinskį rašė dailėtyrininkas ir žurnalistas Vidmantas Jankauskas¹⁰. Duomenų apie Okuličių ir Civinskių gimines teikia Pasaulio anykštėnų bendrijos interneto išteklius¹¹. Šio straipsnio autorė, dirbdama Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje, pirmąjį pranešimą apie *Dienoraštį* parengė 2013 m. Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešosios bibliotekos surengtai konferencijai¹². Rankraščio apimtis, išspūdinga temų gausa ir kalbinė raiška skatino tyrimus tęsti. Publikuoti keli straipsniai, 2019 m. apginta daktaro disertacija sociolingvistine tema¹³. Šiame straipsnyje *Dienoraščio* kalba, ar veikiau kalbos, neaptariamos. Pažymėtina, kad didžioji jo dalis rašyta Lietuvos dvarininkams būdingu lenkų kalbos variantu (sociolektu), be to, dienoraštininkas vis dažniau rašydavo lietuviškai, rinkdamasis jam geriausiai pažįstamas rytų aukštaičių formas. Kalbų įvairovę papildė rusų, vokiečių, prancūzų kalbų fragmentai ir kitokių kalbų leksika. Perėjimai iš kalbos į kalbą *Dienoraštyje* dažni, įvairūs, kartais net keli viename sakinyje. Cituojant Civinskio rašyba nekeista, tik kitakalbiai įterpiniai ir pavadinimai išskirti kursyvu.

3. DIENORAŠTININKAS. Civinskių Mituvos dvaras buvo šalia Skapiškio¹⁴, Vytauto motinos giminių Okuličių Latavėnų dvaras buvęs netoli Troškūnų. Mituvą išnuomoję, atostogas Civinskiai leisdavo Latavėnuose. Nūnai sunykęs¹⁵ dvaras klestėjimo laikais buvo kupinas kultūros gyvenimo. Juzefos Povickaitės-Okuličienės

6 Civinskio nuotraukų ir korespondencijos albumas (LMAVB RS: f. 194, b. 10), 1894–1907 m. skaitinių sąrašas (LMAVB RS: f. 194, b. 3).

7 Veikė 1923–1929 m., jame sukaupti rankraščiai perduoti Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekai.

8 Birškytė-Klimienė 2005, 12.

9 [Anonimas] 1937, 642; [Anonimas] 1954b, 51.

10 Jankauskas 2006, 259; Jankauskas 2010, 9–12.

11 Prieiga internete: www.anykstenai.lt.

12 Girininkaitė 2014.

13 Girininkaitė 2015; Girininkaitė 2017a; Girininkaitė 2017b; Girininkaitė 2018; Girininkaitė 2019.

14 Jankauskas 2012, 423–426.

15 1995 m. liepos 25 d. Okuličių palikuonių iniciatyva dvaro alėjoje pastatytas atminimo kryžius ir informacinis stendas (<http://www.anykstenai.lt/vietoves/vietove.php?id=329>).

(1875–1935) iniciatyva jame įkurta biblioteka, tarnai ir valstiečiai mokyti skaityti ir rašyti, beje, jų pačių pasirinkimu, lenkiškai arba lietuviškai¹⁶. Dvarininkų šeimos nariai petys petin su valstiečiais šienaudavo, sodindavo, rinkdavo derlių.

1904 m. Civinskis pradėjo studijuoti agronomiją Leipcigo Žemės ūkio institute (vok. *Landwirtschaftliches Institut*). Jo paskaitų pasirinkimas rodo plačius interesus. Lankė eksperimentinės psichologijos tėvo Wilhelmo Wundto (1832–1920) paskaitas, docento Gottlobo Friedricho Lippo (1865–1931) etikos filosofijos kursą. Prasidėjęs 1905 m. neramumams, Civinskis palikęs studijas grįžo į Latavėnus. Vėliau pradėjo studijuoti veterinarijos mokslus Berlyne (vok. *Die Königliche Tierartzneischule*). Vienišam gyvenimui Berlyne apkartus, nusprendė persivesti arčiau gimtųjų kraštų. Bandęs stoti į kelias Rusijos Imperijos aukštąsias mokyklas, 1907 m. priimtas į Tartu (tuo metu vadintame Dorpatu ar Jurjevu) Veterinarijos instituto antrąjį kursą.

Sugrįždamas į Mituvą per atostogas, Civinskis neleido laiko tuščiai: padėjo su-burti Skapiškio ūkininkų ratelį, prisidėjo Skapiškyje ruošiant pirmąjį lietuviškąjį va-karą¹⁷, dalyvavo draugų žygyje pėsčiomis iki Palangos. Jaunuolio gabumai ir ener-gija būtų leidę jam dar daug ką nuveikti. Deja, vos baigęs studijas, 1910 m. spalio 15 d. savo valia pasitraukė iš gyvenimo. 2014 m. vasarą Skapiškio bendruomenė pagerbė Civinskio atminimą kenotafu¹⁸.

Amžininkų liudijimuose Civinskis atrodo kupinas energijos, smagus, bet ir jautrus jaunuolis:

Jis čia pas mūsų gyveno. Geras buvo ponaitis – su žmonėmis mėgdavo pasikalbėti, toks visuomet buvo malonus. Būdavo, sveikas, linksmas, skambina, dainuoja, net čia girdėtis¹⁹.

Būdamas turtingų tėvų sūnumi, iš kultūros turtų jis sėmės lengviau už mus, pilkų šių dienų inteligentus, kurie savo spėkomis turim skinti sau kelią į žmones. Gal-būt todėl, nežiūrint kartais į geriausius draugiškus santykius, jis vis jautėsi lyg svetimas mūsų tarpe. Ypatingas tai buvo tasai tykiai užgesęs žmogus. Neapsakoma dvasios grožė ir – nei lašo praktiškumo. Visi puikiausieji ginklai gyvenimo kovai, bet deja! nebuvo noro kovoti²⁰.

Civinskio domėjimasis lietuviškumu buvo nepaliaujamas. Mažesniam pusbroliui Justinui laiškuose liepė skaityti lietuviškai Robinzoną (*C46 101*), išrašė jam Mečislovo Davainio-Silvestraičio lenkų kalba leistą žurnalą *Litwa*²¹. Šauktinių komisijos 1908 m. iš studijų Dorpate iškviestas į Kauną, Civinskis per kelias išvykos dienas spėjo aplan-

16 Trzebińska-Wróblewska 2002, 17.

17 Lietuviškaisiais vakarais vadinamas trisdešimtys metų (1885–1917) masinis lietuvių scenos mėgėjų sąjūdis, apėmęs „Lietuvą nuo tolimiausių užkampių ligi stambesnių centrų“ ir plitęs „Rusijos ir kitų šalių miestuose, kur gyveno lietuvių“ (Maknys 1972, 71).

18 Fotoreportažas: <http://vilniauskupiskenai.blogspot.com/2014/04/vytauto-civinsko-atminimui.html>.

19 V. E. T. 1910, 376.

20 V. E. T. 1910, 381.

21 *C46 103*; Girininkaitė 2017b.

kyti Masiulio²² knygyną (C45 46), Katalikių moterų butą²³ (C45 50), padirbėti Tado Daugirdo muziejuje: „Poznałem p. Daugirdasą, z którym jutro będą pracował w muzeum“ („susipažinau su Daugirdu, su kuriuo rytoj darbuosiuosi muziejuje“) (C45 60).

4. RUSIJOJE. Net keletas Rusijos miestų Civinskiui buvo savi. Tėvas Jeronimas Civinskis, geležinkelio inžinierius, vykdavo j jam paskirtas darbo vietas, todėl šeimos gyventa Vladimire, Saratove, Tombove, Maskvoje, gal ir Kazanėje.

1907 m. Sankt Peterburge trumpai aplankęs brolių mediką, nuomojusį butą Špalernaja (rus. *Шпалерная*) gatvėje, Civinskis spėjo ne tik susipažinti su jo sužadėtine, apžiūrėti Ermitažo ekspozicijas, bet ir pabendrauti su sutiktais lietuviais.

W Kuchni [iš konteksto – valgyklos pavadinimas – V. G.] spotkałem Kairis’a i Purenas’a. Czytałem Skardas, Lietuvis. Byłem w Ermitarzu, sliczne posągi. Stare i nowe. Ładne rzeczy Rubensa Rembrandta, Velasquesa (C42 13).

Vertimas

„Virtuvėje“ sutikau Kairį²⁴ ir Purėną²⁵. Skaičiau Skardą²⁶, Lietuvį²⁷. Buvau Ermitaže, žavios skulptūros. Senos ir naujos. Gražūs Rubenso, Rembrandto, Velasqueso darbai.

Nuėjo ir į lietuvių vakarą, pažymėjo ten sutikęs Matulionį²⁸. Užrašė skubėjęs į traukinį, todėl nespėjęs pasikalbėti.

Antanas Purėnas galėjo nuvesti Civinskį į Petrapilio lietuvių studentų draugijos, kurios narys buvo, renginį. Lietuviai Sankt Peterburge studijavo nuo XIX a. pirmosios pusės, slapti²⁹ studentų būreliai kūrėsi nuo amžiaus vidurio, o nuo 1875 m. veikė lietuvių spauda rūpinęsis būrelis, iš kurio išsivystė ir lietuvių studentų draugija (įstatai surašyti 1892 m.)³⁰.

Maskvoje tuo metu veikė kelios lietuvių organizacijos. Nuo XIX a. antros pusės aktyvesnė buvo lietuvių studentų draugija. Lietuviai studentai daug prisidėjo ir 1905 m. įsteigus Maskvos lietuvių susišelpimo draugiją. Pagrindinis draugijos tikslas buvo savišalpa iš narių mokesčių ir aukų, tačiau dirbta ir švietimo, kultūros baruose. Nedarbo dienomis ir vakarais studentai skaitydavo paskaitas, būta knygyno, padėta skurstantiems. Maskvos lietuviams šelpti draugija prenumeravo lietuviškus laikraščius, tvarkė bibliotekėlę, rengdavo vakarus, kuriuose vaidinta, dainuota, deklamuota, šokta³¹.

22 Juozas Masiulis (1864–1940) pirmąjį knygyną Panevėžyje įkūrė 1905 m., turėjo knygyną ir Kaune.

23 Lietuvių katalikių moterų draugijos įstatai registruoti 1908-03-21.

24 Steponas Kairys (1879–1964) studijas Peterburgo technologijos institute pradėjo 1898 m.

25 Antanas Purėnas (1881–1962) Peterburge studijavo chemiją 1904–1910 m.

26 *Skardas* – Lietuvos socialdemokratų savaitinis žurnalas, leistas Vilniuje 1907 m. nuo sausio iki birželio.

27 *Lietuvis* – Lietuvos mokytojų sąjungos 1906–1907 m. Vilniuje du kartus per mėnesį leistas laikraštis.

28 Gal Povilas Matulionis (1860–1932), miškininkas, visuomenės veikėjas, Peterburge studijavęs 1885–1889 m., į draugijos susirinkimus atvykdamas ir vėliau; buvo ir „Dvylikos Vilniaus apaštalų draugijos“ narys (Rukuiža 1959, 529).

29 „Visos studentų draugijos iki 1917 m. veikė slaptai“ (Sužiedėlis 1960, 366).

30 Sužiedėlis 1960, 366.

31 Makauskis 1959, 454.

7
Maskvos Lietuvių
Sėpmos Draugijos

4 kovo 1907 m.

Seimyniškas vakaras.

Sanitarinio vardo nomuose prie Bažnyčios.

Programa

1. „Lietuva Tėvyne mūsų“ muz. V. Kudirkos
„Ant kalno karnalai siubaro“.....
padaidinus choras mylėtojų vedamas
p. Theodotoviene Sipavičiute
2. „Maurica“..... V. Kudirkos.
ant partapijono suokamė p. S. Stanekinite
3. „Tranų Tili“ eilės. Maironio ir kitas eilės
perne p. Laucianovis.
4. „Barnaroli“..... muz. Naujalis
„Kur bėga Šešupė“
oper. art. p. L. Theodotoviene Sipavičiute
5. Solo ant smuikos
p. J. Kiranovskis
6. „Lietuva brongi šale le“
pad. chor. mylėtojų vedamas p. Theodotoviene
Sipavičiute.

Pasibaigus Šoniat

Pradūta ligiai 7^{1/2} val. vakare
Bilietai nuo 30 kop. lig 1 r 50 kop. pasiūdioda
Valdybos butė.

Nariai Draugijos mora pusę kainos

1 pav. C37 70: Maskvos savišalpos draugijos

1907-03-04 vakaro programėlė;

VUB RS: f. 1 – D 1037

1907 m. kovą viešėdamas Maskvoje pas tėvus, Civinskis nuėjęs į lenkų draugijos vakarą, kitą dieną – į Lietuviams šelpti draugijos surengtąjį. Įspūdžius užrašė:

Labiausi mani patin podobal się chór „Lietūva, brangi šalele“ choć mało było tam harmonii, „bėt saviškai“. Pažinou d poznajomil s. z kupą facetów: Aug. Janulaitis, Milewicz, Taruszeko, ir t. t. I jedna była fajna! Giecewiczówna z Telszewskiego, gimnazistkā. Była też jedna podobna t̄ypu Justynki. A żeby tu został na dłużej – pewnie bym był pogrążon – jednym „erszeihung“ [Erscheinung? – V. G.] Mlle Giecevič. Fajna – i do tego litwinka. Takich litwinek jeszcze nie widzialem. Publika buva labej demokratiška, ir labei nédressavuota. Aha poznajomilem się z Ślapielisem. Czy to nie on grał w Intelligencie. Był jaki tuzin facetek w narodowym stroju (Tekla) Kilka polaków–studentow-skandalistów. Wagole było dużo więcej życia, niż na polskim (C37 72–73).

Vertimas

Labiausiai man patiko choras „Lietuva, brangi šalele“. Nors maža tame buvo harmonijos, bet saviškai. Susipažinau su galybe žmonių: Augustinas Janulaitis³², Milevičius³³, Taruška ir kiti. O viena buvo puiki! Gecevičiūtė³⁴ iš Telšių [pavieto?], gimnazistė. Buvo dar viena, panaši į Justiną. Jei likčiau čia ilgesniam laikui – tikrai būčiau apžavėtas vien *mademoisell* Gecevič išvaizdos. Puiki, o dar ir lietuvaitė. Tokių lietuvaičių dar neregėjau. Publika buvo labai demokratiška ir labai nesuvaržyta. Taigi dar susipažinau su Šlapeliu³⁵. Ar tik ne jis vaidino „Inteligente“. Koks tuzinas merginų tautiniais rūbais (Teklė). Keli studentai lenkaičiai, bandę kelti skandalą. Apskritai gyvybės buvo daugiau negu lenkų [vakare].

Be šių įspūdžių nuotrupų, *Dienoraštyje* išliko ir aprašytojo vakaro afiša. Į sąsiuvinį įklijuotas (apkirptas) 35 × 20,5 cm dydžio pilkšvai melsvas standaus popieriaus lapas su alyviniu rašalu [rotaprintu?] atspausdinta programa (žr. 1 pav.). Nurodyta vakaro vieta, „Šaniausio vardo namuose prie bažnyčios“. Lenkų kilmės generolo, turtuolio ir mecenato Alfonso Šaniavskio (1837–1905) Arbato gatvės 4 name veikė rusų inteligentų mėgtas restoranas ir viešbutis. O pastatas prie bažnyčios turėjęs būti Lenkų namas, funduotas generolo testamentu ir duris atvėręs 1906 m. Gretima Petro ir Povilo Romos katalikų bažnyčia veikė nuo 1849 m. (uždaryta 1937 m., pastato dabartinis adresas – Miliutino skersgatvis 18A). Ši parapija įkurta dar Petro I laikais, 1706 m. statybos pirmoji akmenis bažnyčia pradžioje 1812 m. gaisro liepsnose³⁶. Muzikos istorikas Juozas Gaudrimas rašo, kad lietuvių muzikinis gyvenimas Maskvoje

32 Augustinas Janulaitis (1878–1950) Maskvos universitete 1896–1900 m. studijavo teisę, po daugelio su draudžiama veikla susijusių nuotykių ir kalėjimo studijas galėjo baigti 1907 m.

33 Gal Feliksas Milevičius (1883–1965), Telšių knygrišys, knyginininkas, vėliau burmistras.

34 Janina Narūnė mini Petrapilyje studijavus Gecevičiūtę-Višinskiene, vėliau ištekėjusią

už rusų dantų gydytojo Višinsko, ir odontologę Gecevičiūtę-Vaitiekūniene, ištekėjusią už juristo J. Vaitiekūno, grįžusią į Kauną (Narūnė 1980, 33, 47).

35 Jurgis Šlapelis (1876–1941) 1906 m. baigė Maskvos medicinos fakultetą, tais pat metais įsteigė knygyną.

36 Tarp parapijos narių buvęs ir Jurgis Baltrušaitis (<http://peterpaul.msk.ru/history/>).

suaktyvėjęs būtent apie 1905–1907 m., ir patvirtina, jog lietuvių renginiai dažniausiai vykę greta lenkų draugijos buvusioje salėje. Tiesa, Gaudrimo žiniomis, Maskvos lietuvių savišalpos draugija Miliutino (rus. *Милютинна*) skersgatvyje išsikūrusi tik 1908 m.³⁷. *Dienoraštyje* išlikusi afiša šią datą pakoreguoja.

Afišoje įrašytos atlikėjų pavardės rodo, kad renginio meninis lygis turėjęs būti itin aukštas³⁸. Liudvika Sipavičiūtė-Fedotovienė (1879–1966), 1902 m. jau pabaigusi mokslus Maskvoje, sukūrusi pagrindines keletu operų partijas, buvo Maskvos lietuvių šelpimo draugijos garbės narė, vadovavo draugijos chorui. 1925–1926 m. Fedotovienė koncertavo Kaune, dar kiek vėliau – JAV operų salėse, Kauno radiofone, dėstė Telšių ir Kauno kursuose bei privačiai³⁹.

Pianistė ir kompozitorė Elena Stanek-Laumenskienė (Morauskienė) (1880–1960) Maskvos konservatoriją baigė 1907 m. Dėstė Maskvoje, Vilniuje, sukūrė per tris šimtus kūrinių. Kaune 1930–1940 m. veikusią Liaudies konservatoriją įsteigė, išlaikė, joje dėstė⁴⁰.

Tą vakarą deklamavęs jos [būsimas, nuo 1908 m.⁴¹] situoktinis [V]Ladislovas Laumenskis (1881–1917), Maskvoje studijavęs mediciną, už tautinę veiklą jau buvo kalintas⁴². 1905 m. parengęs *Elementorių*⁴³, 1906 m. lietuviškus skaitinius mokykloms *Žiupsnelis*⁴⁴. Dalyvaudavo lietuvių vakaruose, režisavo spektaklius, Vilniuje tapo aktyviu „Rūtos“ draugijos nariu⁴⁵.

5. VOKIETIJOJE. 1904 m. rudenį pradėjęs studijuoti Vokietijoje, Leipcige, Civinskis lietuvių dairėsi, tačiau nerado. Po kiek laiko susipažino su verslo mokyklos auklėtiniu Dominyku Šidlausku⁴⁶. Vėliau lietuviškai rašytuose atvirlaiškiuose šis ragindavo Civinskį stengtis įvaldyti protėvių kalbos raštą⁴⁷. Civinskis, nors lietuvių kalbos mokėsi jau bent nuo 1902 m.⁴⁸, 1904 m. Leipcige lietuviškai kalbėjo dar nedaug, nerašė. Daugiau pažįstamų lietuvių neradęs, Civinskis bendravo su studentais latviais, eidavo į lenkų studentų draugijų posėdžius, įstojo į jų draugiją *Concordia*:

Lipsk. I/XII [19]05. My tu też żyjemy dosć wesolo. Trzeba wiedzieć, że są tu dwa związki polskiej studenteryi: a) *Unitas* – narodowo-demokratyczny i b) *Concordia* – postępowy. Dotychczas oba związki były w pewnym stopniu połączone w t. zw. „Bratniej pomocy“, na którą wszyscy razem dawali składowe [i kapitały] i bibliote-

37 Gaudrimas 1958, 100–101.

38 Už vertingas konsultacijas tiriant afišos įrašą autorė dėkinga muzikologui enciklopedininkui Kazimierui Arvydui Karaškai.

39 Bruveris 2007, 359.

40 Medišauskienė 2003, 260.

41 Zubrickas 2004, 239.

42 Jankauskas 2019, 27.

43 Ladislovas Laumenskis, *Elementorius: pirmoji vaikų knygelė*, Vilnius: lėšomis ir spaustuveje Juozapo Zavadzkiego, 1905.

44 Ladislovas Laumenskis, *Žiupsnelis: knygelė*

vaikams pasiskaityti ir pasimokyti, Vilnius: Juozapo Zavadzkiego spaustuveje, 1906.

45 Maknys 1972, 121.

46 Domas Šidlauskas-Visuomis (1878–1944), visuomenės veikėjas, kooperatyvų instruktorius, publicistas.

47 Viename atvirlaiškių kreipėsi į Civinskį: „Kodėl nerašai man lietuviškai – reik, vaikel, pratintis“ (Civinskis 1902, 13).

48 Laiške močiutei 1902 m. spalį rašė išmokęs jau daug lietuvių kalbos žodžių (Civinskis 1902, 54v).

ka ktorej należą jak do Unitasówców tak i do Concordyi. Otoż w ostatnich czasach garących stosunkowy pokój między stronnictwami został zakłócony, *Concordyi* i *Unitas* zaczęli nawzajem się łączyć i zrywać wspólne zebrania „Bratniej Pomocy“ (C33 22).

Vertimas

Leipcigas. I/XII [19]05. Ir mes čia linksmai gyvename. Žinotina, kad čia yra dvi lenkų studentų draugijos: a) *Unitas* – nacional-demokratų ir b) *Concordia* – pažangiųjų. Kol kas abi draugijos susijusios per vadinamąją Broliškąją pagalbą, kuriai visi susimesdavo ir kurios turtas bei biblioteka yra bendri unitiečiams ir konkordiečiams. Tačiau paskutinėmis karštosiomis dienomis santykinė taika susidrumstė. Ir *Concordija*, ir *Unitas* pradėjo bartis ir žlugdyti Broliškosios pagalbos susirinkimus.

1905 m. įvykių paveiktas, Civinskis paliko studijas Leipcige. Keitė karjeros planus ir nuo 1906 m. pradėjo veterinarijos studijas Berlyne. Gavęs paskaitų prospektus, atkreipė dėmesį į profesoriaus Schultze's⁴⁹ lietuvių kalbos seminarą (C37 44); vėliau jo nebeminėjo, turbūt lankyti neteko.

Berlyne Civinskis sutiko lietuvių, kuriuos jau pažinojo, – kunigą Antaną Viskantą⁵⁰, mediciną studijavusią Veroniką Janulaitytę⁵¹. Civinskio varijuojančios ortografijos įrašus papildė ir šių dviejų asmenų vizitinės kortelės: būsimos oftalmologės (išspausdinta „V. Janulaitis Cand. med“) ir Viskanto (išspausdinta „Antonius Viskont presbyter“) (C40 3). Susipažino su Berlyno lietuvių draugijos nariais. Civinskis stebėjo naujųjų pažįstamų kalbinius gebėjimus: „Kuodajtis slichnie pisze. Zkad to u niego, z Gruzdyti?“ (C47 62) („Kuodaitis gražiai rašo. Ir iš kur tai, ar ne iš Gruzdytės?“)⁵². Iš šalies žvelgdamas vertino: „A K. jedzie do Rossyi do Szawelskiego na nauczyciela. Ciekawa figura! Jego pokoj, naprz., – to taka mieszanina tautiškomosci i niemieckości“ (C39 48) („O K[odaitis] važiuos į Rusiją, į Šiaulius, studijuos, kad taptų mokytoju. Įdomi figūra. Jo kambarys, pavyzdžiui, tai toks tautiškumo ir vokiškumo mišinys“).

Berlyno lietuvių draugiją 1905 m. įkūrė Kazys Puida, Andrius Zaunius, Jurgis Juraitis, Martynas Paringis. Draugija siekė rūpintis Berlyno lietuvių švietimu ir jų politiniu susipratimu. Nemokamuose vakariniuose kursuose kalbėdavo Bernardas Kodaitis ir draugijos svečiai. Dėstomoji kursų kalba buvo vokiečių. Sekmadieniais dalyviai būdavo vedami į muziejus, parodas, vaidinti maži teatro veikalai; „draugijos klestėjimo laikais kartais susirinkdavo keli šimtai žmonių“⁵³.

49 Matyt, Wilhelmas Emilis Heinrichas Schulze (1863–1935), filologas klasikas, indoeuropeistas, Berlyno Humboldtų universitete dėstęs 1902–1932 m.

50 Antanas Viskantas (1877–1940), visuomenės veikėjas, kunigas, nuo 1907 m. studijavo Levene (pranc. *Louvain*), nuo 1911 m. Romoje, vienas iš Leveno universiteto draugijos „Lietuva“ steigėjų 1909 m. (Katilius 2011, 142).

51 Veronika Janulaitytė-Alseikienė (1883–1971) studijavo oftalmologiją nuo 1904 m. Berne, nuo 1905 m. Berlyne, kur doktoratą apsigynė 1908 m. (Mastianica 2013, 264). Janulaičiai svečiuodavosi Latavėnų dvare.

52 Toks buvo perskaičiusio straipsnį dienoraštininko įspūdis. Bernardas Kodaitis (1879–1957), Berlyno lietuvių draugijos lektorius, astronomas, pedagogas, ir jo sužadėtinė Viktorija Gruzdytė (1882–1954).

53 [Anonimas] 1954a, 419.

Civinskis minėjo išvyką su Viskantu ir kitais draugijos nariais į dailės parodą (C40 55), berlyniečių lietuvių užstales: „A wczoraj K. mówił, że monista, ale na szczęście nie rozwijał swego swiatopoglądu (za piwem w knajpie)“ (C40 85) („o vakar K[odaitis] pasakė esąs monistas, bet, laimei, savo pasaulėžiūros dėstyti nepradėjo (prie alaus knaipėje)“. Gyvas bendravimas jo žodyną praturtino vaizdingais posakiais: vakarėliui besibaigiant reikalauta „dar vieną į barzdą įmesti“ (C40 82) ir t. t. Civinskis pažymėjo, kad besišnekant kodų kaita ne visiems būdavo priimtina: „mocno przeszkadzała mi obecność K., bo niemogłem urzywać rossyjskich ani niemieckich wyrazów“ (C39 46) („man smarkiai trukdė K[odaičio] draugija, jam girdint negalėjau vartoti rusiškų ar vokiškų žodžių“). Civinskis dalyvavo ir keliuose oficialiuose draugijos susirinkimuose:

Od J. jechaliśmy Autem. Mówił Pirmasėdżis, Kudaitis, Pirmasiedżis, Viskont, Kodaitis, Puzyng, Kodaitis. V. отличался, ale Puzynga mowa też sliczna. K był też sympatyczny. Wogùle. Wracalem z Puzingiem przez Bismarkstrasse (Elektrische) [...] Jurgšaitis ciekawe witz'y opowiadał (C40 85).

Vertimas

Iš J[anulaitytės] važiuome automobiliu. [Susirinkime] kalbėjo Pirmininkas, Kodaitis, Viskontas, Kodaitis, Puzingis⁵⁴, Kodaitis. V[iskontas] pasižymėjo, bet Puzingio praka-ba taip pat puiki. Kodaitis taip pat simpatiškas. Apskritai. Grįžau su Puzingu per Bismarko gatvę (elektriniu [transportu?]). Jurkšaitis pasakojo įdomius anekdotus.

Dienoraštyje paminėta dar keletas draugijos narių pavardžių: Aukštuolaitis, pir-mininkas Lengvinaitis, Romanaitis, Jurkšaitis. Rašydamas apie draugijos Joninių pasiplaukiojamą garlaiviu, Civinskis vertino, kiek dalyvių išties buvo lietuviai, koks buvo jų kalbos išmanymo lygis, pastebėjo, kad jaunesni iškylos dalyviai lietuviškai šnekėti nemokėjo:

na *Janowitz Br.* trafiliśmy w sam czas. „Jupiter“ upiększony debowymi liściami i tablicą „Berl. Liet. Dr.“ czekał już pełny. Jechała też polska kompanija na większym statku. Jechaliśmy z 3 godziny. Było ładnie. W *Waltersdorfie* zjedliśmy obiad, potem byliśmy prawie do odjazdu w Sosnowym lesie, na pagórku. Wyjechaliśmy z powrotem o XXI, w domu byłem po XXIV [...]. Spiewali więcej wracając, po kolei po litewsku i niemiec-ku. V. będzie do *Ukininkas'a* pisał o tem. Nie wzięliśmy nic do żarcia, niespodziewa-łem się, że tak daleko pojedziemy [...]. Wczorajsza publikę warto opisać. Ciekawa. Było może jakich 40–50 osób. Z tych może tuzin nie litewskiej krwi, różni znajomi i krewni litwinów. Więc był pirmasėdżis Lengvinatis z żoną i synem. Nic osobliwego. Była rodzina łomowika, co wozi mydło. On już kilkadziesiąt lat jak z *Ost Preussen*, ale mówi dobrze po-litewsku. Ona – też mowi, ale niewiem czemu ze mną wszystko po niemiecku. Była też, chyba jego czy jej matka, goszcząca u nich od kilku tygodni, mówiła tylko po-litewsku [skarżyła się przed V., że żyją tu kaip pagonai]. Sympatycz-

54 Tikriausiai Martynas Paringis, vienas draugijos ikūrėjų.

na postać. Była w Jurborgu. Żona łomowika była też w Kownie, wozila po Niemnie zboże. et. ct. Częstawali oni mię wieczorem kawą. Były też dwie ich córki, tylko po niemiecku mówiące, jedna dość *piquante*. Był Romanajtis z siostrą. On podobny mocno do Jana Sipowicz'a. Była jego znajoma, co ma *stickerei anstalt*, typu p. Węclawowicz, bardzo mi się podobała, nazywa się Stugard czy coś podobnego. Ładnie mówi po-litewsku. Z nią i jej pomocnica, też dość sympatyczna. Puzingis (*Pestalozzi* 70) przyprowadził *brautę*-niemkę, bardzo niesympatyczną. Chyba że posażna, inaczej nie rozumiem [...] Taki widać niegłupi facet, choć i anarchista. Jurgšaitis zawiadował piwem, wytrąbili 3 beczułki. On zdaje się porządny *genosse*. Jedna też była pruska litwinka, co mieszkała długo w Petersburgu i płynnie mówiła po rosyjsku. Trochę gadałem o rewolucyjnym ruchu na Litwie z jedną mniej więcej sympatyczną facetką [...]. Było jeszcze kilku znajomych z sobotniego zebrania. Jeden litwin postawy i typu Bałtuški, sympatyczny, wesoły (Lengvinaitis, zdaje się). Był jeden co dwadzieścia lat nie był w *Ostpreussen*, zupełnie słabo mówił i śpiewał Labs ryt, labs vakar, mergiti mono! Wypiwszy, przypomniał więcej. Przyprowadzał żonę, szwagra et. ct. Niemców ze Szlązka. Było jeszcze dóžo facetów i facetek, o których socjalnym położeniu nic mi się dowiedzieć nie udało. Śpiewali *Loreley*, *Santa Lucia*. [...] Sliczny był wieczor, księżycowy, nasz motorboot ciągle opędzał pełne statki, fale uderzały o bory mijających barek; oryginalny odgłos. Jechaliśmy przez *Spindler[s]feld*. [...] Jaka szkoda, że tylko pod koniec pobytu w Niemczech znajomię się z „niemcami“. [...] Jednakże litwini strasznie do (tutejszych przynajmniej) Niemców podobni. [...] Był też jeden z harmoniką, jak wracaliśmy jeszcze z mandoliną (C40 32–34).

Vertimas

Prie *Jannowitz* tilto⁵⁵ spėjome kaip tik laiku. [Mūsų] laukė jau pilnas „Jupiteris“, išpuoštas ažuolų vainikais ir su lentele „Ber[lyno] Liet[uvijų] Dr[augija]“. Didesniu laivu plaukė ir lenkų draugija. Plaukėme apie 3 valandas. Buvo gera. *Waltersdorfe*⁵⁶ papietavome, po to veik iki išvykimo leidome laiką pušyne, ant kalvelės. Atgal vyko-me 21 val., namus pasiekiau po 24 val. [...] Daugiau dainavome grįždami, paeiliui lietuviškai ir vokiškai. V[iskontas] tą [išvyką] aprašys *Ūkininke*. Nieko nepasiėmėme valgyti, nes nesitikėjau, kad plauksime tiek toli. Vakaryktę publiką verta aprašyti. Įdomi. Buvo apie 40–50 asmenų. Iš jų gal tuzinas nelietuviško kraujo, o lietuvių pa-žįstami ir giminaičiai. Taigi buvo pirmininkas Lengvinaitis su žmona ir sūnumi. Nieko ypatingo. Buvo vežiko, vežančio muilą, šeima. Iš Rytprūsių išvykęs prieš keliasdešimt metų, bet lietuviškai kalba sklandžiai. Ji taip pat kalba, tačiau nežinia kodėl ji mane kreipėsi vien vokiškai⁵⁷. Buvo dar gal jo ar jos motina, besisvečiuojanti pas juos

55 *Jannowitz* tiltas per Šprė upę, pavadintas fundatoriaus, pirklio Christiano Augusto Jannowitzo garbei.

56 Berlyno priemiestis.

57 Galbūt dėl Civinskio tarties: jau 1904 m. vykdamas į Leipcigą Tilžėje mėgino kalbinti vietinius lietuviškai, tačiau, išgirde jo akcentą, pašnekovai atsakydavo vokiškai (C24 116).

jau kelias savaites, šnekėjo tiktai lietuviškai [skundėsi Viskontui, kad gyvenantys čia kaip pagonys]⁵⁸. Simpatiška figūra. Buvojusi Jurbarke. Vežiko žmona buvojusi Kaune, plukdydavo javus Nemunu ir t. t. Vakare jie vaišino mane kava. Buvo ir dvi jų dukros, tik vokiškai bešnekančios, viena jų gana *piquante*. Buvo Romanaitis su seserimi. Labai panašus į Joną Sipavičių⁵⁹. Buvo jo pažįstama, turinti siuvinėjimo įmonę, panaši į ponią Venclavovič⁶⁰, man labai patikusi, jos pavardė Stugard ar kažkaip panašiai. Gražiai šneka lietuviškai. Su ja ir jos pagalbininkė, taip pat gana patraukli. Puzingis ([jis gyvena gatvėje] *Pestalozzi* 70) atsivedė sužadėtinę vokieta, labai neišvaizdžią. Turbūt su geru kraičiu, kitaip nesuvokiu [...] Toks, matyti, nekvailas vaikinys, nors ir anarchistas. Jurkšaitis pilstė alų, išgėrėme 3 statinaites. Atrodo, jis svarbus asmuo [draugijoje]. Buvo dar buvusi Rytprūsių lietuvininkė, ilgai gyvenusi Peterburge, sklandžiai kalbėjo rusiškai. Šnekteleėjau apie revoliucinį judėjimą Lietuvoje su viena daugmaž simpatiška mergina [...], dar keli pažįstami iš šeštadienio susirinkimo. Vienas lietuvis išvaizda panašus į Baltušką, simpatiškas, smagus (gal Lengvinaitis). Buvo vienas [...], dvidešimt metų nebuves Rytprūsiuos, visai prastai šnekėjo ir dainavo: *Labs ryt, labs vakar, mergiti mono!* Išgėręs prisiminė daugiau. Buvo su žmona ir svainiu, Silezijos vokiečiais. Dar daug vaikinių ir merginų, kurių socialinės padėties negebėjau išsiaiškinti. Dainavome *Lorelei, Santa Liučija* [...] Buvo gražus vakaras, mėnesiena, mūsų motorlaisvis vis pralenkdavo [keleivių] pilnus laivus, į praplaukiančių valčių bortus atsimušančios bangos neįprastai aidėjo. Plaukėme pro *Spindlersfeld*⁶¹ [...] Kaip gaila, kad tik prieš pat išvykdamas iš Vokietijos susipažįstu su „vokiečiais“ [...] Vis dėlto lietuviai baisiai panašūs, bent į vietinius, vokiečius. [...] Grįžtant buvo vienas su armonika, dar kitas su mandolina.

6. STUDIJOS TARTU. Po studijų Berlyne Civinskis persivedė į Tartu veterinarijos instituto antrąjį kursą. Pastebėjo: „Tu massa polaków i dužo litwinów, szczegolnie z zakrytego Warszawskiego Instytutu“ (C41 14) („Čia galybė lenkų ir daug lietuvių, ypač iš uždaryto Varšuvos instituto“⁶²). Dorpatu universitete XX a. pradžioje buvo apie 50 lietuvių. Dauguma jų studijavo mediciną⁶³. Dažnai tokį pasirinkimą lemdavo noras dirbti gimtinėje:

jau sėdėdamas vagone pradėjau svarstyti, ar gerai darau pasirinkęs inžineriją. Ryga triukšminga, gyvenimas brangus. O baigus institutą kur gyventi, kur rasti tarnybą? Lietuvoje tai neįmanoma, o iš savo tėvynės nesiruošiau išvykti. Liko vienas pasirinkimas – studijuoti mediciną ir vykti toliau – į Dorpatą⁶⁴.

58 Laužtiniais skliaustais išskirtas dienoraštininko vėlesnis priedas.

59 Latavėnuose gyvenęs Civinskio pažįstamas.

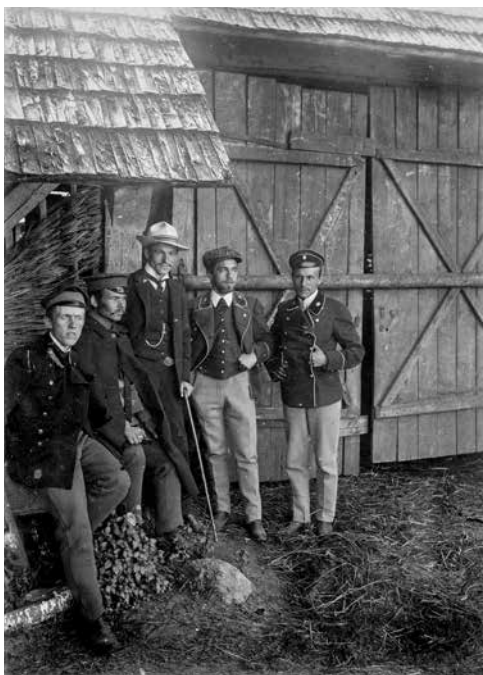
60 Venclavovičiai (lenk. *Węclawowicz*) – Panevėžyje gyvenę Civinskių giminės.

61 Berlyno dalis Šprė pakrantėje.

62 Galbūt turimas omeny Vyriausiosios mokyklos Varšuvoje uždarymas (1831 m.) arba jos vietoje įkurto universiteto (1862–1869) uždarymas, įvykęs numalšinus sukilimą.

63 Tyla 2013, 73.

64 Žilinskas 2004, 31.

2 pav. C51 144: nuotrauka. Pavardės neužrašytos, identifikuota (iš kairės į dešinę): Jonas Tonkūnas (1), neatpažintas (2), Jurgis Žilinskas (3), Vytautas Civinskis (4), Kazimieras Jokantas (?) (5); VUB RS: f. 1 – D 1051

Lietuvių studentų dar slaptą draugiją 1895 m. įkūrė Povilas Jakubėnas, Vytautas Juškevičius ir Petras Avižonis⁶⁵:

draugijos nariai platino lietuviškąją literatūrą, bendradarbiavo draudžiamojame lietuvių spaudoje, 1898 m. hektografavo K. Jauniaus lietuvių kalbos gramatiką ir kt. 1898–1900 m. P. Avižonis buvo tos draugijos pirmininku⁶⁶.

Vienijimosi idėją Avižonis galėjo atsinešti iš Sankt Peterburgo studijų⁶⁷ ar net iš Mintaujos gimnazijos, kur perorganizavo slaptąją „Kūdikio“ draugiją⁶⁸. 1906 m. įkurta legali Dorpato lietuvių studentų draugija (toliau – DLSD), tuomet joje buvo 18 narių, 1910 m. – 57 nariai. Legaliosios draugijos absoliučią daugumą sudarė valstiečiai⁶⁹.

⁶⁵ Petras Avižonis (1875–1939) studijavo Peterburge nuo 1897 m., Dorpato universitete mediciną 1897–1900 m.

⁶⁶ Puzinas 1979, 47.

⁶⁷ Taip mano ir Tyla (2013, 58).

⁶⁸ MG 2016, 45.

⁶⁹ Tyla 2013, 61.

DLSD turėjusi „aušrininkų, visuomenininkų, lietuvių kalbos pažinimo, muzikos-dramos ir kt. kuopeles“⁷⁰. Teatro istoriją tyręs Vytautas Maknys rašė:

nuo įsikūrimo iki 1911 m. ji surengė aštuonis vakarus, perskaityta apie 20 paskaitų (Žilinskas skaitė paskaitą „Mūsų scenos reikalai“)⁷¹. Į draugijos surengtų vakarėlių programą įeidavo muzikiniai dalykai, deklamacijos, šokiai. Vasaros ar kitų atostogų metu draugija gastroliuodavo po Lietuvą⁷².

Civinskio *Dienoraštyje* įklijuotose nuotraukose – studentų susirinkimai ir atskirų asmenų portretai. Vienoje jų – studentų grupė kaimo aplinkoje, galbūt lietuviškųjų vakarų rengėjai gastrolių po Lietuvą metu (žr. 2 pav.): [vakarų] „sumanytojai, iniciatoriai paprastai būdavo įvairūs inteligentai, dažniausiai studentai. Jie režisuodavo ir vaidindavo su valstiečiais“⁷³. Šalia Civinskio – Tartu studijavę mediciną Kazimieras Jokantas (?), Jurgis Žilinskas ir vėliau darbavęsis Anykščiuose Jonas Tonkūnas (1887–1919).

Nelegalią draugijos padėtį lėmė Tartu universiteto nepalankumas bet kokiam studentų vienijimuisi: 1803 m. įstatai studentų draugijas tiesiog draudė. Vis dėlto pirmosios korporacijos veikė nuo 1828 m., įteisintos buvo nuo 1850-ųjų⁷⁴. Draudimas siejosi ir su bendra Imperijos politika, ir su vokiečių korporacijų specifika. Tai būta turtingųjų, elito organizacijų, su garbės kodeksais, dvikovomis, kastomis⁷⁵. Jų savitas garbės kodekso suvokimas skatino teisės pažeidimus. Dėl to nukentėdavo „laukiniai“ (draugijoms nepriklausę studentai) ar neįtikę nariai; užfiksuota atveju, kai nepakėlę patyčių jaunuoliai turėjo palikti studijas⁷⁶. Visai kitokios buvo ne korporacijos, tokios kaip latvių draugija⁷⁷. Savitarpio pagalbos draugijų vienijimasis siejosi su vokiečių žemiečių (vok. *Landsleute*) susivienijimų tradicija⁷⁸.

Daugelis lietuvių dorpatiečių paliko atsiminimus (Avižonis, Vladas Lašas, Žilinskas ir kt.). Apie draugiją parašyta diplominių darbų⁷⁹. Antano Tylos monografija vainikavo ilgamečius istoriko tyrimus⁸⁰. Šios knygos recenzijose pasirodė ir keletas priekaištų: Rimantas Miknys pastebėjo, kad apie moterų mokymąsi Dorpate ir šio universiteto studentų lituanistinės veiklos svarbą plačiau nerašyta⁸¹. Aldona Gaigalaitė publikuotuose studentų lietuvių ir studentų iš Lietuvos sąrašuose pasigedo pavardžių ir vietovardžių rašybos suvienodinimo, tikslumo, kai kurių Tartu tikrai studijavusių asmenų pavardžių (Lauryno Lopo⁸² ir kitų) bei gausesnio rėmimosi studentų amžininkų, to sambūrio dalyvių, atsiminimais⁸³.

70 [Anonimas] 1955, 129.

71 Apie DLSD susirinkimuose skaitytų referatų įvairovę rašyta (Tyla 2013, 70).

72 Maknys 1972, 224.

73 Maknys 1972, 2.

74 Рыжакова 2015, 78, 79.

75 Рыжакова 2015, 85.

76 Geschwind 2001, 234, 238.

77 Рыжакова 2015, 95.

78 Рыжакова 2015, 83.

79 Rimšaitė 1981; Končytė 1970.

80 Tyla 1973; Tyla 1981; Tyla 2013.

81 Miknys 2018, 199.

82 Laurynas Lopas (1878–1953) studijavo Kauno seminarijoje, veterinariją Tartu nuo 1904 m., antro kurso studentas išrinktas į I Dūmą, po jos paleidimo kalėjo, neteko teisės būti renkamas; studijas Tartu tęsė nuo 1909 m.

83 Gaigalaitė 2013, 78.

3 pav. C51 24: grupinė DLSD narių nuotrauka, 1910 m. Užgavėnės. Ant grindų sėdi iš kairės: neatpažintas (1), Jonas Tonkūnas (2), Kazimieras Jokantas (?) (3), Vytautas Civinskis (4). Ant kėdžių ir sofos sėdi iš kairės: neatpažintas (1), Veronika Janulaitytė-Elseikienė (2), Kupčikaitė (3), Danielius Alseika (4), Liolė Leparskytė (5), Jadvyga Šileikytė (6), neatpažintas (7), Jurgis Žilinskas (8), neatpažintas (9); trečiojoje eilėje: neatpažintas (1), Juozas Buzelis (2), neatpažintas (3), Povilas Tautvaišas (4), neatpažinti (5, 6), Morta Rudytė (7), Marija Pliuškytė (8), Mykolas Marma (9); ketvirtojoje eilėje: Laurynas Lopas (1), Ignatas Niauronis (2), Jonas Puodžiūnas (3), neatpažinti (4, 5), Klemensas Skabeika (6). Civinskis surašė nufotografuotųjų pavardes laiške močiutei (C51 22): tarp jo paminėtųjų taip pat buvo Jonas Puodžiūnas, Pranas Uogintas, Mykolas Svirskis, Marija Bugailytė, Feliksas Valiukas. Pirmą kartą ši nuotrauka publikuota 2014 metais⁸⁴. Tos pačios dienos nuotrauka su kitokia tvarka susėdusiais ir sustojusiais dalyviais yra C51, 3; pastarosios kopija dar saugoma Lietuvos centriniam valstybės archyve (P-44187); VUB RS: f. 1 – D 1051

Civinskio *Dienoraštyje* apie DLSD rašyta tik epizodiškai, tačiau šie fragmentai reikšmingai papildė iki šiol sukauptas žinias. Svarbios yra šios temos: merginų lietuvių studijos Tartu, draugijos posėdžių ir bibliotekos tvarkymo kasdienybė, draugijos lituanistiniai kursai.

⁸⁴ Girininkaitė 2014, 128.

Pirmą kartą nuėjęs į DLSD susirinkimą 1907 m. rugsėjį („Ryto susirinkimas nariu Lietuvos draugystės, Universitete. Eisiu, nė žinou tik ar galesiu tinaj buti, kaipu ne studentas“⁸⁵), Civinskis rado apie 15 žmonių, susipažino su Žilinsku⁸⁶, Jokantu⁸⁷, Stašiu⁸⁸. Susirinkime nutarta skaityklą atidaryti po rugsėjo 30 d. numatyto antrojo susirinkimo, be to, „nutarta duoti [...] 10 rubliu ir nusiunsti pasveikinimą Lietuvos motėrem⁸⁹“ (C41 49).

Civinskis mini draugijos buto adresą (Naberežnaja, *Набережная* gatvėje 13)⁹⁰, *Dienoraštyje* yra ir jo interjero nuotraukų⁹¹. Pasak kiek anksčiau studijavusio Jono Kaškaitio⁹², draugijos susirinkimai vykdavę ir studentų bendrabutyje⁹³:

DLSD⁹⁴ susirinkimus laikydavo mūsų kambary, bendrabučio rūmuose. Mudu su Niau-roniu sunešdavom kėdes iš skaityklos. Kiti atsisėdavo ir ant mūsų lovų, ant langų. Ateidavo pabėgėlis klierikas Laurynas Lopas – veterinarijos studentas, trys ar keturios mergaitės studentės, Alseika, Povilas Tautvaiša⁹⁵, Kazys Jakontas, Jonas Žilinskas, Petras Žilinskas, Tamošiaučius, Ant. Kišonas farmaceutas, keli diržingi žemaičiai medikai – pavardžių nebepamenu. Susirinkdavom kas dvi, kas trys savaitės⁹⁶.

Kas gi buvo citatoje paminėtos mergaitės studentės? Lietuvos moterų edukacijos istoriją nuodugniai tyrusi Olga Mastianica apie Dorpatą neužsimena⁹⁷. Tyla minėjo šešias merginas iš Lietuvos, atvykusias Tartu studijuoti tik 1917 m.⁹⁸. Tačiau oficialiuosiuose dokumentuose atsispindėjo ne viskas. Apie tai rašė ir Lopaitė⁹⁹, ir Lašas, nurodęs, kad

draugijos oficialiuose sąrašuose tebuvo universiteto studentų pavardės, tačiau iš tiesų būdavo priimami ir lietuviai veterinarai, dantų gydytojų kursų klausytojai, akušerės, gailestingosios seselės¹⁰⁰.

Remdamasi archyviniais duomenimis estų tyrėja Tatjana Šor nustatė, kad chirurgijos profesoriaus Michailo Ivanovičiaus Rostovcevo (1865–1952)¹⁰¹ medicinos kursai moterims prie Tartu universiteto pradėjo veikti 1907 m. Jau 1908 m. spalio 20 d. buvo įsteigti ir profesoriaus medievisto Antono Nikitičiaus Jasinskio (1864–1933) vadovau-

85 Tądien dar nebuvo įtrauktas į studentų sąrašą, be to, mokėsi ne universitete (C41 47).

86 Aleksandras Žilinskas (1885–1942) teise studijavo Tartu ir Heidelberge. Slapyvardžiu *Nabagėlis* (Maknys 1972, 128) apie DLSD rašydavo į spaudą.

87 Kazimieras Jokantas (1880–1942) medicinos studijas Tartu baigė 1908 m.

88 Konstantinas Stašys (1880–1941) Tartu studijavo farmaciją iki 1908 m.

89 1907 m. rugsėjo 23–24 d. Kaune vyko pirmasis Lietuvos moterų suvažiavimas.

90 Adresas vėliau keitėsi (Girininkaitė 2018, 123).

91 Pirmąkart publikuota Girininkaitė 2018, 124.

92 Jonas Kaškaitis (1885–1963) Tartu mediciną studijavo nuo 1904 m., studijas metė prieš Civinskiui atvykstant. Vėliau studijas užbaigė Teksaso universitete.

93 Viso labo 150 vietų studentų bendrabutis pastatytas 1904 m. (Kančytė 1970, 64).

94 Turima omenyje DLSD.

95 Povilas Tautvaišas (1883–1957) Tartu mediciną studijavo 1904–1911 m., gydytojas Mažeikiuose.

96 Kaškaitis 1958, 148.

97 Mastianica 2013.

98 Tyla 2013, 34.

99 Lopaitė 2002, 8.

100 Cit. iš Tyla 2013, 70.

101 Gyvenimo metai nustatyti pagal Сийли-вак 1983, 155.

4 pav. C49 31: Pinkienė (dienoraštininkas įrašė tik šią pavardę) ir neatpažinta mergina (lietuvaite studentė?) prie [Tartu katedros] griuvėsių. Protestantų mieste katalikiška bažnyčia nyko. Apgriuvusi jau XVI a. viduryje, 1624 m. degė, XVIII a. į ją krautas šienas, po 1807 m. pastatas pritaikytas universiteto bibliotekai; VUB RS: f. 1 – D 1049

ti socialinių bei istorijos-filologijos mokslų moterų kursai¹⁰². Tačiau į oficialųjį sąrašą *Album Academicum* moterų pavardės pradėtos traukti tik nuo 1917 m.¹⁰³

Civinskio *Dienoraštyje* įrašytos bent kelios studijavusių merginų (minėjo, kad draugijoje yra 7 merginos [C51 21]) pavardės: Beržanskaitė (draugų vadinta ir Gediminaite¹⁰⁴), [Aleksandra] Dirvianskaitė¹⁰⁵, [Pa]liulionytė, Marija Bugailytė, Kupčkaitė,

¹⁰² Gyvenimo metai nustatyti pagal Сийливаск 1983, 144; moterų studijas Tartu mini ir Сийливаск 1983, 140.

¹⁰³ Шор 2007, 5.

¹⁰⁴ Beržanskių giminė kildinama iš Gedimainaičių.

¹⁰⁵ Žinoma, kad Dirvianskaitė Rygos mergai-

čių gimnaziją baigė 1908 m., o 1909 jau įstojo į Sankt Peterburgo Moterų medicinos institutą, bet vėliau mediciną metė ir studijavo konservatorijoje (Narūnė 1980, 45). Civinskis prisimena su kurso draugais lankęsis pas Dirvianskaitę, klausęsis šios pianistės skambinimo. Iki šiol būta žinių

Liolė Leparskytė, Morta Rudytė, Marija Pliuškytė, Pinkienė, Jadvyga Šileikytė. Dvi pirmąsias Civinskis minėjo laikius egzaminus.

Tarp kitokių *Dienoraščio* minčių, nuotrupų, fragmentų skleidžiasi ir šios draugijos kasdienybė. Civinskis minėjo susirinkime kilusius ginčus, ar reikėtų prumeruoti *Viltį* (C41 78), nuolatinį pinigų stygių (C42 41); džiaugėsi, priėmus daugiau studentų („ar ne šešias tik moteris turėsime greit Draugijoje“ [C45 5]), skaityklos rinkinius papildžius studento Skabeikos¹⁰⁶ aukotomis knygomis (C42 24). Vienijo ir bendri pomėgiai: Civinskis minėjo fotografavimo patarimų gavęs iš Lauryno Lopo, matęs Klemenso Skabeikos darytas nuotraukas: „puikios fotografijos turi Skabeiko“ (C41 188). Buvo įspūdžių ir iš draugijos posėdžių:

Dr. Marma¹⁰⁷ savo kalboj pavadino socialdemokratų internacionalais, sakė, jems tautinis klausimas nerūpi. Aš turiu pabrėžti, kad tokiu internacionalų yra tik dalis, kad s-d. dauguma ir aš jų tarpe suprantu mūsų internacionalizmą vientik kaip laikini klesinės kovos būdą. Man Vilnius – ne tuštis žodis, (kaip mums nori įkalbėti dr. M.) man jis yra vieta pilna „prabočių šešelių“, kurių atminimas visados liks man brangu ir visados judins man širdį. Ta yra mano pasakyta kalba, kurią Marma charakterizavo kaip atdengiančią naujus horizontus (C47 63–64).

DLSO buvo tik viena iš daugelio Tartu studentų organizacijų. Dorpatų universiteto draugijos būrėsi pagal tautybes, kitos pagal specialybes, trečios – vokiškos studentijos organizacijų tipo korporacijos¹⁰⁸. Vienos studentų korporacijos Dorpate

labiau rūpinosi studentų ekonominiiais buitiniiais reikalais, kitos – moksliniais, politiniais-visuomeniniais. Dorpatų lietuvių studentų draugija [...] rūpinosi ne tik moksliniais, visuomeniniais-politiniiais klausimais, bet ir lietuvių studentų ekonominiu gyvenimu. Dorpatų lietuvių studentų draugijai priklausė tik pažangieji studentai. Klerikalinių pažiūrų studentai nebuvo priimami¹⁰⁹.

Toks radikalumas galėjo atsirasti vėliau¹¹⁰: Vladas Kuzma, būsimas genialus chirurgas, mokslą Dorpate pradėjo 1913 m., perėjo į medicinos fakultetą ir jame mokėsi nuo 1914 m. pavasario iki 1918 m.¹¹¹

Draugijos būdavo dvejopos: profesiniai susivienijimai ir žemietijos (susivienijimai pagal kilmės kraštą). Tik atvykęs į Tartu Civinskis minėjo čia esant veterinarų draugiją pavadinimu *Letycyja*¹¹² (C41 26), rengėsi tapti jos nariu („Reiks po Kaledai įstauti į Letycyja“ [C41 112]). DLSO viduje sudaryta būtent žemietija – Kauno gubernijos išėivių susivienijimas:

tik apie Dirvianskaitės priklausymą Peterburgo lietuvių studentų draugijai *Fraternitas Lituanica* (Vyliūtė 2019, 73).

¹⁰⁶ Klemensas Skabeika (1884–1951) Tartu agronomiją studijavo nuo 1905 m.

¹⁰⁷ Mykolas Marma (1886–1954) teisę Tartu studijavo nuo 1905 m.

¹⁰⁸ Lopaitė 2002, 8.

¹⁰⁹ Šiurkus 1967, 10.

¹¹⁰ Civinskis įrašė: „Tai rodos, tik aš venas LSD^{ts} [Lietuvos social-demokratas?] mūsų Draugystėj! Daug sąjungiečių“ (C41 97).

¹¹¹ Šiurkus 1967, 8.

¹¹² Studentų draugijų istorijos tyrėjos Ryžakovos žiniomis, Jurjevo veterinariniame-medicinos institute pirmoji studentų draugija *Latvia* įkurta tik 1917 m. (Рыжакова 2015, 102).

Ryto bus įdomu. Сходка для учреждения Ковенскаго землячества¹¹³. Eisiu aš ir dar kieletos, Jokantas, Žilinskis, Marma; nedelioj gal bus susirinkimas (Kauniečių) (C41 123).

Nu, susitveria Ков. Земл.¹¹⁴ Įstuoja 11 žm. Pirmsėdis Skabeiko. Kas. Birutavičius, sekr. Bartoszewiczius. Pirms. Pagelb koks ti Abramovič (žydas), kasjerio pagelbin. – Сегаль (žydas). Buvo Tomkievičius, Atkačiunas – sympatiškai išrodo. Susipažinau su Gorčynskio, veter. iš Suvalkų gub. Baigia Kaune. Nieka sau. Išrinkti tie 5 visi atstovai. Apie 20 SD [...] Gailu kad *nie przedstawilem się Tomkiewiui*¹¹⁵ (C41 129).

Panašu, kad DLSD turėjo ne tik tarpusavio šalpos funkciją, bet galėjo tarpininkauti atleidžiant vargingesnę studentą nuo mokesčių. Civinskis įrašė: „Buvo Žilinskis, ryto: extrennoje Valdybos zasiedaniye, delei kokių tina ‘пособий’¹¹⁶ iš universiteto“ (C41 89). Kitas šio posėdžio liudijimas – išlikęs juodraštinis draugijos posėdžio protokolas: „Vasario 23 d. 1908 septintoj vakare Draugijos Būte Visuotinas L. D. S. D. Surinkimas“. Svarstyti klausimai – prasti draugijos finansų reikalai, planuota revizija, ketinta prenumeruoti periodika. Kitoje lapo pusėje – juodraštis draugijos pirminko rašto, kuriuo rekomenduojama skurstantį studentą Aleksandrą Žilinskį atleisti nuo studijų mokesčio (C42 41–42). Žinoma, kad apie 15 procentų studentų, pažangiausių ir remtinų, Tartu universitete būdavo atleidžiami nuo mokesčio; tą patvirtinančios pažymos rastos Petro Avižonio ir Baltramiejaus Atkočiūno bylose¹¹⁷.

Civinskis įrašė norėjęs tapti draugijos „knygininku“, turėjęs tvarkyti knygyną (C48 44v), daug bibliotekoje dirbęs (C48 41v). Anot *Aušrinės* žurnale publikuotos 1909 m. statistikos, 1909 m. antrajame semestre draugiją sudarė 36 tikrieji nariai, iš jų medicinos studentų (19), juristų (4), gamtininkų (3), veterinarų (3), farmaceutų (2) akušerių (1); pateikti išsamūs duomenys apie draugijos biblioteką, įvykusius susirinkimus, skaitytus referatus¹¹⁸. To paties *Aušrinės* egzemplioriaus pirmajame puslapyje esančioje žinutėje apie studento Vlodo Jasūdo mirtį minėta, kad Civinskis prie karsto pasakė kalbą ir padėjo vainiką nuo draugijos. Gedulingu rėmeliu pažymėtas skelbimas apie Jasūdo mirtį liko įdėtas ir tarp *Dienoraščio* lapų (C51 14).

Civinskis užrašė ir keleto stojusių į draugiją studentų pavardes:

Tai Rōdkiewicz Rymkiewicz ma być svetyś'em A potem może i Paliulionytė? V. Ž. w tym miesiącu więcej nie wychodzą W nocy były jakoby arešty. I nowych dwóch narys'ow Jašunas'a i Kelpš'a¹¹⁹ (veter.) wciągamy (C47 64).

Vertimas

Tai Rimkevič bus svečias. O po to gal ir Paliulionytė? V[ilniaus] Ž[inios] šį mėnesį daugiau neišeis. Lyg ir naktį būta areštų. Ir du naujus narius įtraukiame: Jašiūną ir Kelpšą (veterinarą).

113 Rus., „susirinkimas Kauno žemietijai įkurti“.

114 Rus., „Kauno žemietija“.

115 Lenk., „Gaila, nesusipažinau su Tamkevičiumi“.

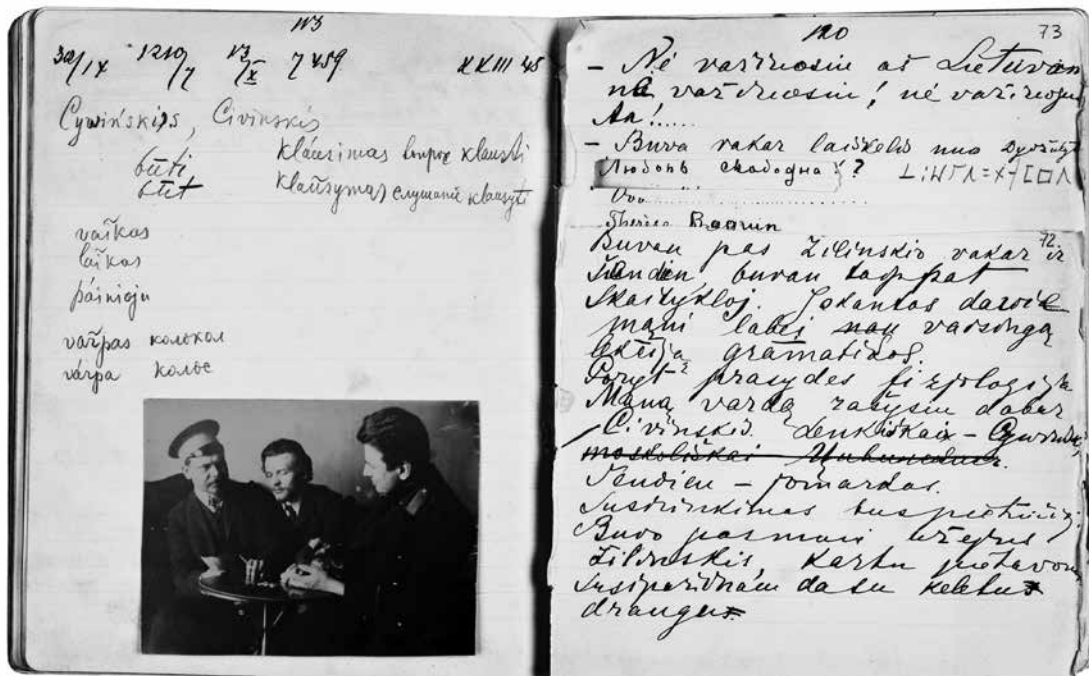
116 Rus., „pašalpu“.

117 Kančytė 1970, 63.

118 Civinskis, Valiukas 1910, 12–13.

119 Zigmas Kelpša (1888–?), veterinarijos studentas.

5 pav. C41 72: puslapis iš *Dienoraščio*. Nuotraukoje matyti studentai Aleksandras Žilinskas, Ignas Niauronis ir neatpažintas (dienoraštininko užrašyta „Rom. – Žil. – Neur.“). Virš nuotraukos lietuviškų žodžių kirčiavimo pavyzdžiai; VUB RS: f. 1 – D 1041

Ryto Valdybos posedis. Nori įstot Valiukas. Atejo 2 numerai Žarijos, Suimtas Laskauskis. [...] nedelioj visuotinas susirinkimas (C41 95).

Civinskis liudija taip pat apie lietuvių studentų ir studenčių dalyvavimą kitokiose draugijose: „spotk. Liulionytę w Człacie“ (C47 68) („sutikau Liulionytę [draugijoje] Człacie¹²⁰“). Atskirai rinkdavosi ir draugijai nepriklausę studentai: „Vakar buvo neprigulinčių prie draugijos susirinkimas. Buvo apie 10 žmonių. Koks rezultatas – ne ištyriau“ (C41 109).

Paskirtas draugijos sekretoriumi (C42 97), Civinskis laiške Kotrynai Jonelytei¹²¹ rašė:

Jus klausote, ar yra lietuvaičių. Reges yra viena sena ir viena jauna, p^{le} Rudytė, bet dar ne laimejo susipažint. Užtat yra daug lietuvių, nėt turime draugiją už tat ir išimokinau taip gražej rašyti¹²². Iš Ukmergiečių yra Mikola Svirskis (a. a. pono Jono giminis) ir Kazys Jokantas (nuo Kupiškių) (C41 94–95).

120 Rusų studentų draugijos pavadinimas.

121 Kotryna Jonelytė-Repčienė (1887–1967), kilusi iš Troškūnų valstiečių šeimos, siuvėja, mokytoja, pagrindininkė.

122 Pastebėjo: „Iš [rus. 'mat'] kaip pradejau gražei rašyti!“ (C41 46).

Retkarčiais Civinskis draugijai negailėdavo ir kritikos:

Draugijoje referatas apie anarchizmą. Lietuva skurdi genijų (C48 81);

Gadina man ūpą ir draugija biškį. Per daug jau jinai idijotiška. Kinkadrebių ir puskvailių kompanija (C51 22).

Dorpatiečių lituanistinės veiklos svarba įvertinta. Kalbininkai rašė apie Kazimiero Jauniaus gramatikos hektografavimą, Avižonio surašytas gramatikas¹²³ ir jo veržlumą, padėjusį atsirasti Kriaušaičio gramatikai¹²⁴. Civinskis gi minėjo ir Dorpate vykusias lietuvių kalbos paskaitas. Vos atvykęs į miestą, užrašė: „jutro poprobuję pójść na litewski“ (C41 20) („ryt pamėginsiu nueiti į lietuvių [paskaitą]“). Minėjo universitete ieškojęs Lautenbacho¹²⁵, tik nesėkmingai (C41 26). Patikslinimo, kas rengė paskaitas, *Dienoraštyje* nerasta. Tikriausiai kursai nebuvo oficialūs, galbūt mokė DLSD nariai. Civinskis įrašė Jokanto pamoką jam buvus vaisingą (C41 72) (įrašas matomas 5 pav.).

Kalbos mokslui Civinskis buvo imlus; žemiau pateikta citata rodo, kad pradėjo analizuoti savo šneką:

Šindian [pietūs] buva toks puikus kad persivalgiau: bulionas, piragus su kapusta miesa su brusnicu ir *creme a bleuxmanger* su *žurawinawym sokiem*. [...] Reikia padėti ant stalo Mežinią¹²⁶. Peržiuriėjau Widemana¹²⁷ visą, dabar bus ir jis visados ant stalo.

Ilgai mislyjau ar ant *genitivus*, ar *lactivus* reikalauja.

Kaip bus *Praeterium* nuo mokinties? mokiniaus?

Jeigu Kazys nė bus Maskvoje ant Kalėdu tad aš važiuosiu pas ji (?) tiesi. Kaip gi bus do *Usmani*? Koks *casus*? Nė turiu *sintaxo* (C40 45).

Ši ištrauka leidžia pajusti *Dienoraščio* kalbos savitumą, nežabotą įvairios leksikos derinimą¹²⁸.

7. SKAPIŠKIS. Panašu, kad darbavimasis Dorpate ir naujas bendraminčių būrys paskatino Civinskį imtis visuomenės telkimo veiksmų ir tėviškėje. *Dienoraštyje* apie tai daug nerašė, tačiau iš įrašytų fragmentų ir iš to meto periodikos aišku, kad prisidėjo ne tik prie Skapiškio ūkininkų ratelio su biblioteka sukūrimo, bet taip pat režisavo pirmojo Skapiškio krašte lietuviškojo vakaro spektaklį bei vaidinimą kaimynų dvarininkų Turų namuose. Apie vaidinimus rašyta¹²⁹, publikuota vaidintojų trupės nuotrauka¹³⁰, apie mįslingą bibliotekos Skapiškyje kūrimą rašyta¹³¹. Laiške, spėjama,

123 Venckienė 2019, 211.

124 Piročkinas 1977, 146.

125 Jakobas Lautenbachas (1847–1928) – etnologas ir kalbininkas, rašęs ir lietuvių, ir latvių kalbų lyginamuosius darbus. Bent nuo 1914 m. skaitė lietuvių kalbos paskaitas (Tyla 2013, 34).

126 Mykolo Miežinio (1826–1888) *Lietuviška gramatika* (1886).

127 Oskaro Wiedemanno (1860–1917) gramatika (1879) (Venckienė 2019, 211).

128 Rašyba nekeista, tik kursyvo originale nėra, juo sužymėti kitakalbiai žodžiai ir terminai.

129 Girininkaitė 2018, 129.

130 Girininkaitė 2014, 130.

131 Girininkaitė 2018, 127.

Jono Jablonskio sūnui Konstantinui Civinskis minėjo, kad studentas Buzelis¹³² rengias žygius po Lietuvą (C48 43v). Civinskis viename tokių žygių 1908 m. vasarą dalyvavo, jį aprašė (C43)¹³³, taip pat periodikoje pateikė siūlymų dėl panašių pažintinių žygių infrastruktūros kūrimo¹³⁴.

8. IŠVADOS. Civinskio dienoraščio duomenys reikšmingai papildo istorikų skelbtas žinias apie lietuvių draugijas. Dėl palankios šeimos gyvenamų miestų ir pasirinktos studijų geografijos Civinskis galėjo susitikti ir bendrauti su lietuviais skirtinguose didmiesčiuose – Maskvoje, Peterburge, Berlyne, taip pat universitetiniame mieste Tartu. Kai kuriuos sutiktųjų pažinojo iš senesnių susitikimų Lietuvoje, Latavėnuose ar Vilniuje (Veronika Janulaitytė, Antanas Viskontas), su kitais susipažino už Lietuvos ribų (Bernardas Kodaitis, Danielius Alseika, Kazimieras Jokantas, kiti). *Dienoraščio* lietuvių susibūrimų įvairiuose geografiniuose punktuose aprašymai sudaro išpūdį, kad lietuviai intelektualai buvo vienas kitam gerai „matomi“; jei vienas kito nepažinodavo, dažnai turėdavo bendrų pažįstamų. Draugijų susirinkimuose išgvildentos reikšmingos idėjos plito ir, panašu, galėjo būti jų narių perkeliamos į naujas dirvas. Atrodo, kad Avižonis slaptos lietuvių draugijos būrimo idėją iš Jelgavos ar Sankt Peterburgo perkėlė į Tartu. Gali būti, kad Civinskis ratelio būrimosi, labdaringo vaidinimo, bibliotekos įkūrimo sumanymą perkėlė iš Tartu į Skapiškį. Taip pat galimas dalykas, kad ir lietuvių draugiją Leveno universitete Antanas Viskontas kūrė įkvėptas išpūdžių iš Berlyno lietuvių draugijos susirinkimų.

Duomenys apie lietuvių draugijas Civinskio *Dienoraštyje* dvejopi: subjektyvūs dienoraštininko išpūdžiai ir dokumentiniai liudijimai. Maskvos lietuvių tarpusavio šalpos draugijos afiša koreguoja anksčiau skelbtus duomenis apie lietuviškų koncertų Miilutino skersgatvio 18 pastate pradžia: afišos data yra ankstesnė, nei iki šiol skelbta (1907-04-04, o ne 1908 m.), be to, ji teikia žinių apie to meto atlikėjus ir repertuarą.

Berlyno lietuvių draugijos išvykos aprašymas subjektyvus, tačiau itin vertingi dienoraštininko sociolingvistiniai pastebėjimai: jis fiksavo, kiek gerai ir ar išvis šnekėjo lietuviškai draugijos nariai, pastebėjo, kad dauguma kalbintųjų buvo išeiviai iš Rytprūsių, kad jaunesniosios kartos merginos lietuvių kalbos jau nemokėjo. Vertingi ir Berlyno lietuvių draugijos narių pavardžių paminėjimai: Martynas Poringis (rašė *Puzingis*), Bernardas Kodaitis (rašė *Kuodaitis*), Lengvinaitis, Jurkšaitis, Romanaitis, Aukštuolaitis.

DLSD gyvenimo liudijimų *Dienoraštyje* gausiausia, jie įvairesni. Panašu, kad Civinskis regėjo patį legaliosios draugijos kūrimąsi: bibliotekėlės atidarymą, Kauno žemiečių draugijos atsiradimą. Iš kilmingos lenkiškos šeimos kilęs, realinę gimnaziją baigęs Rusijos gilumoje, pats pasirinkęs išmokti lietuvių kalbą, vos atvykęs į Tartu Civinskis ne tik įstojo į DLSD, bet buvo jos sekretoriumi ir kurį laiką – pirmininku, darbavosi draugijos bibliotekos sudarymo komisijoje. XX a. pradžioje studentų drau-

132 Juozas Buzelis (1888–1967) Tartu 1915 m. baigė mediciną.

133 Pasakojimas publikuotas (Civinskis 1908b), perspausdintas (Jankauskas 2010, 12).

134 Civinskis 1908a.

gijos galėjo skirtis ne tik nacionaliniu, bet ir politinės pakraipos atžvilgiu. Tai aki-vaizdu *Dienoraščio* Leipcigo lenkų draugijų aprašyme, pastebima ir DLSD kasdienybėje (ginčai dėl užsakomos periodikos pakraipos, politizuotos kalbos posėdžiuose). Šalia dienoraštininko įrašų apie susirinkimus, nutarimus yra ir dokumentinių liudijimų: draugijos ir paskirų studentų fotografijų, susirinkimo posėdžio protokolo juodraštis, pažymos dėl atleidimo nuo mokesčio už mokslą universitete šablonas, vizitinių kortelių. *Dienoraščio* įrašai teikia naujų žinių apie DLSD veiklą (knygyno [bibliotekos] sudarymas, užsakomos periodikos pasirinkimas, knygų aukojimo ir labdaros vakarų praktikos, fotografavimo pomėgio populiarumas), taip pat rodo, kad siekiant nuodugniau iširti šios organizacijos istoriją remtis nepilniais oficialiais narių sąrašais nepakanka.

Besiremiant *Dienoraščio* tekstu atskleista naujų faktų apie DLSD rengtas lietuvių kalbos pamokas, apie merginų lietuvių studijas Tartu XX a. pradžioje. Civinskis *Dienoraštyje* paminėjo nemažai šių merginų pavardžių. Tai Beržanskaitė, Aleksandra Dirvianskaitė, Pinkienė, Paliulionytė, Morta Rudytė, Marė Bugailytė, Jadvyga Šileikaitė, Liolė Leparskytė, Kupčikaitė, Marė Pliuškytė.

Nepakartojamas dienoraščio ar kitokio privataus dokumento privalumas – gyva reakcija, nevaržomi sutiktų asmenų elgesio, išvaizdos vertinimai. Kartais, tikėtina, pasitaikantis vertinimų neobjektyvumas galėtų būti neutralizuotas, sulyginus keleto amžininkų atsiminimus. Vertindamas naujus pažįstamus ir aplankytus renginius Civinskis rašo laisvai, nesivaržydamas. Tai laisvo žmogaus žvilgsnis. Jo gyvumas ir nuoširdumas leidžia įkvėpti Lietuvos valstybės priešaušrio epochos oro gurkšni.

Nepublikuoti šaltiniai:

- C24 – Vytautas Civinskis, *Dienoraštis*, 1904; VUB RS: f. 1 – D 1024.
- C33 – Vytautas Civinskis, *Dienoraštis*, 1905–1906; VUB RS: f. 1 – D 1033.
- C37 – Vytautas Civinskis, *Dienoraštis*, 1907; VUB RS: f. 1 – D 1037.
- C40 – Vytautas Civinskis, *Dienoraštis*, 1907; VUB RS: f. 1 – D 1040.
- C41 – Vytautas Civinskis, *Dienoraštis*, 1907; VUB RS: f. 1 – D 1041.
- C42 – Vytautas Civinskis, *Dienoraštis*, 1907–1908; VUB RS: f. 1 – D 1042.
- C43 – Vytautas Civinskis, *Dienoraštis*, 1908; VUB RS: f. 1 – D 1043.
- C45 – Vytautas Civinskis, *Dienoraštis*, 1908; VUB RS: f. 1 – D 1045.
- C46 – Vytautas Civinskis, *Dienoraštis*, 1908–1909; VUB RS: f. 1 – D 1046.
- C47 – Vytautas Civinskis, *Dienoraštis*, 1909; VUB RS: f. 1 – D 1047.
- C48 – Vytautas Civinskis, *Dienoraštis*, 1909; VUB RS: f. 1 – D 1048.
- C49 – Vytautas Civinskis, *Dienoraštis*, 1909; VUB RS: f. 1 – D 1049.
- C51 – Vytautas Civinskis, *Dienoraštis*, 1909–1910; VUB RS: f. 1 – D 1051.
- CIVINSKIS, VYTAUTAS, [be datos]: [1894–1907 m.] skaitytų kūrinių sąrašas; LMAVB RS: f. 194, b. 3.
- CIVINSKIS, VYTAUTAS, 1902: Korespondencijos albumas ir atsiminimai; LMAVB RS: f. 194, b. 10.

Literatūra:

- [ANONIMAS,] 1954a: „Berlyno lietuvių draugija“, *Lietuvių enciklopedija* 2, Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 419.
- [ANONIMAS,] 1954b: „Civinskas, Vytautas“, *Lietuvių enciklopedija* 4, Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 51.
- [ANONIMAS,] 1937: „Civinskas, Vytautas“, *Lietuviškoji enciklopedija* 5, Kaunas: Spaudos fondas, 642.
- [ANONIMAS,] 1955: „Lietuvių Dorpatu studentų draugija“, *Lietuvių enciklopedija* 5, Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 129.
- BIRŠKYTĖ-KLIMIENĖ, LIJANA, 2005: „Istorinis portretas provincijos dvare“, *Provincijos dvaras: XVII–XIX a. istorinis portretas ir taikomoji dailė. Šiaulių „Aušros“ muziejaus rinkiniuose. 2002 05 15–2003 01 05 LNM vykusių parodos katalogas*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 11–15.
- BRUVERIS, JONAS, 2015: „Sipavičiūtė Liudvika, Fedotova“, *Lietuva 4. Biografijos R–Ž. Papildymai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 259.
- CIVINSKIS, VYTAUTAS, 1908a: „Mokinių ekskursijos po Lietuvą“, *Vilniaus žinios* 112, 05-21(06-03), 1 (<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/C1C1B0000376148>).
- CIVINSKIS, VYTAUTAS, 1908b: „Mano pirmoji kelionė [po Ukmergės apskritį ir susidūrimas su policijos pareigūnais]“, *Vilniaus žinios* 134, 06-20(07-03) 1–2 (<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/C1C1B0000376148>).
- CIVINSKIS, VYTAUTAS; FELIKSAS VALIUKAS, 1910: „Statistika. 'Lietuvių Dorpatu Studentų Draugija' antrajame 1909 m. semestre“, *Aušrinė* 2, 12–13 (<https://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/C1B0004327831>).
- GAIGALAITĖ, ALDONA, 2013: [Rec.:] „Lietuvos jaunimo studijos XIX amžiuje ir XX amžiaus pradžioje“, *Istorija* 91, 77–79.
- GAUDRIMAS, JUOZAS, 1958: *Iš lietuvių muzikinės kultūros istorijos: 1861–1917*, Vilnius: Valskybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- GESCHWIND, LARS, 2001: *Stökiga studenter. Social kontroll och identification vid universiteten i Uppsala, Dorpat och Åbo under 1600-talet* [summary: Unruly Students Identity and Social Control in the Swedish Seventeenth Century Universities of Uppsala, Dorpat and Åbo], Uppsala: Uppsala universitet.
- GIRINIKAITĖ, VERONIKA, 2014: „Vytautas Civinskis *Dienoraštyje* (1904–1910) apie Panevėžio kraštą“, *Panevėžio kraštas ir žmonės amžininkų atsiminimuose*, konferencijos pranešimų rinkinys, Panevėžys: Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka, 118–136 (<https://www.pavb.lt/wp-content/uploads/2019/08/Panev%C4%97%C5%BEio-kra%C5%A1tas-ir-%C5%BEmon%C4%97s-am%C5%BEinink%C5%B3-atriminimuose.pdf>).
- GIRINIKAITĖ, VERONIKA, 2015: „Vytauto Civinskio (1887–1910) tapatybių apraiškos jo *Dienoraščio* (1903–1910) kelionių aprašymuose“, *Kelionių aprašymai kaip egodokumentinis paveldas*, Panevėžys: Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka, 64–100 (<https://www.pavb.lt/wp-content/uploads/2019/08/Kelioni%C5%B3-apra%C5%A1ymai-kaip-egodokumentinis-paveldas.pdf>).

- GIRININKAITĖ, VERONIKA, 2017a: „Lietuvių kalbos mokymasis XX a. pradžioje. Liudijimai Vytauto Civinskio *Dienoraštyje* (1904–1910)“, *Žmogus ir žodis* 19(1), 38–49 (https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/61377/1/ISSN1822-7805_2017_T_19_N_1.PG_38-49.pdf).
- GIRININKAITĖ, VERONIKA, 2017b: „Laikraštis *Litwa* prenumeratoriaus akimis“, *ALT* 19, 381–386.
- GIRININKAITĖ, VERONIKA, 2018: „Knygos kultūros apraiškos Vytauto Civinskio ‘Dienoraštyje’ (1904–1910)“, *Bibliotheca Litwana* 5, 107–135 (<https://www.zurnalai.vu.lt/Bibliotheca-Lituana/article/view/12149>).
- GIRININKAITĖ, VERONIKA, 2019: *Kalbų ir kultūrų sąveikos daugiakalbio idiolekte. Atvejo analizė* (daktaro disertacija), Vilnius: Vilniaus universitetas (<https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:42242882/datastreams/MAIN/content>).
- JANKAUSKAS, VIDMANTAS, 2006: „Vytautas Civinskis“; „Civinskiai“, *Kupiškėnų enciklopedija* 1, 2, Vilnius: Dailės akademijos leidykla, 259.
- JANKAUSKAS, VIDMANTAS, 2010: „Nenorėjęs (negalėjęs) būti svetimas. Vytautą Civinską prisimenant“, *Kupiškis. Kultūra ir istorija* 8, 9–12 (http://leidykla.vda.lt/Files/file/Kupi%C5%A1kis/Kupiskis_2010.nr8.pdf).
- JANKAUSKAS, VIDMANTAS, 2012: „Mituva“, *Kupiškėnų enciklopedija* 2, Vilnius: Dailės akademijos leidykla, 423–426.
- JANKAUSKAS, VIDMANTAS, 2019: „Iš Kukaukos istorijos“, *Kupiškėnų biblioteka* 20. *Kukaukos šviesuliai*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 8–144.
- KAIRYS, STEPONAS, 1957: *Lietuva budo*, New York: Amerikos lietuvių socialdemokratų sąjungos literatūros fondas.
- KANČYTĖ, ONA, 1970: *Tartu universitetas ir jo studentai (1802–1918)* (bakalauro darbas), Vilnius: Vilniaus valstybinis V. Kapsuko vardo universitetas; VUB RS: f. 85 – L 199.
- KAŠKAITIS, JONAS, 1958: *Iš atsiminimų*, Chicago: Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija.
- KATILIUS, ALGIMANTAS, 2011: „Lietuvos studentų katalikų draugijos Leveno universitete XX a. pradžioje“, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis* 3, 141–167.
- LAŠAS, VLADAS, 2016: *Akademikas profesorius Vladas Lašas: atsiminimai*, sudarytojas Liudas Lašas, Kaunas: Lietuvos sveikatos mokslų universitetas.
- LOPAITĖ, ALDONA, 2002: „Trumpas Lauryno Lopo gyvenimo aprašymas“, *Veterinarijos gydytojas Laurynas Lopus*, Vilnius: Petro ofsetas, 6–11.
- MAKAUSKIS, JONAS, 1959: „Maskva“, *Lietuvių enciklopedija* 17, Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 454.
- MAKNYS, VYTAUTAS, 1972: *Lietuvių teatro raidos bruožai* 1, Vilnius: Mintis.
- MASTIANICA, OLGA, 2013: *Praverus namų duris. Moterų švietimas Lietuvoje XVIII a. pabaigoje – XX a. pradžioje*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla.
- MG – *Nepriklausomų valstybių – Lietuvos ir Latvijos – kūrėjai Mintaujos gimnazijoje*, Parodos knyga, Šiauliai: Šiaulių „Aušros“ muziejus, Kaunas: Kopa, 2016.
- MEDIŠAUSKIENĖ, DANGUOLĖ, 2003: „Laumenskienė, Stanek, Morauskienė“, *Muzikos enciklopedija* 2, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, Muzikos ir teatro akademija, 260.

- MIKŪNAS, RIMANTAS, 2018: [Rec.:] „Lietuviai ir Lietuvos jaunimas Tartu universitete 1802–1918 metais“ *Lietuvos istorijos metraštis*, 2017/2, 196–203.
- NARŪNĖ, JANINA, 1980: *Pirmūnės akademikės*, Čikaga: Dr. Susanne P. Shallna, spaustuvė Draugas.
- PIROČKINAS, ARNOLDAS, 1977: *Prie bendrinės kalbos ištakų. J. Jablonskio gyvenimas ir darbai 1860–1904 m.*, Vilnius: Mokslas.
- PUZINAS, JONAS, 1979: *Profesorius medicinos daktaras Petras Avižonis (1875–1939). Jo visuomeninė, kultūrinė ir mokslinė veikla*, Čikaga [III.]: Amerikos lietuvių bibliotekos leidykla.
- RIMŠAITĖ, ONA, 1981: *Lietuviai studentai senajame Tartu universitete* (bakalauro darbas), Vilnius: Vilniaus Darbo Raudonosios Vėliavos ir Tautų Draugystės ordinų V. Kapsuko universitetas, Istorijos fakultetas, Bibliotekininkystės katedra.
- RUKUIŽA, ANTANAS, 1959: „Matulionis, Povilas“, *Lietuvių enciklopedija* 17, Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 529.
- SUŽIEDĖLIS, SIMAS, 1960: „Petrapilis“, *Lietuvių enciklopedija* 12, Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 366.
- ŠIURKUS, TELESFORAS, 1967: *Vladas Kuzma: gyvenimas ir mokslinė veikla*, Vilnius: Mintis.
- TYLA, ANTANAS, 1973: „Lietuvos jaunimas Tartu universitete 1802–1918 m.“, *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai*, A serija, 3(44), 113–146.
- TYLA, ANTANAS, 1981: „Iš Lietuvos kilę Tartu universiteto studentai 1802–1918 metais“, *Lietuvos istorijos metraštis*, 1980, 55–95.
- TYLA, ANTANAS, 2013: *Lietuviai ir Lietuvos jaunimas Tartu universitete 1802–1918 metais*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus.
- TRZEBIŃSKA-WRÓBLEWSKA, ANNA, 2002: *Mój Ojciec: profesor Józef Trzebiński oczami córki i nie tylko*, Gdańsk: „Aula“.
- VENCKIENĖ, JURGITA, 2019: „Hektografinis Trumpas lietuviškos gramatikos konspektas – nežinota XIX a. pabaigos gramatika“, *ALt* 21, 209–232.
- V. E. T., 1910: „Apie Civinskių Vytautą“, *Visuomenė* 11–12, 378–384 (<http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=129519&biRecordId=16704>).
- VYLIŪTĖ, JŪRATĖ, 2019: „Aleksandra Dirvianskaitė – pianistė, pedagogė, kompozitorė“, *Kultūros barai* 12, 70–77.
- ZUBRICKAS, BOLESLOVAS, 2004: *Lietuvių kompozitoriai*, Vilnius: Vaga.
- ŽILINSKAS, JURGIS, 2004: *Atsiminimai*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus.
- РЫЖАКОВА, СВЕТЛАНА, 2015: *Фуксы, коммилтонны, филистры... Очерки о студенческих корпорациях Латвии*, Москва: Новое литературное обозрение, Серия «История науки».
- СИЙЛИВАСК, КАРЛ (red.), 1983: *История Тартуского университета*, Таллинн: Периодика.
- ШОР, ТАТЬЯНА КУЗЬМИНИЧНА, 2007: „Студенты-саратовцы в тартуском/дерптском/юрьевском университете (1893–1940)“, *Новейшая история Отечества XX–XXI вв.*, Саратов: Издательство Саратовского университета, 461–488 (<https://www.sgu.ru/archive/old.sgu.ru/files/nodes/10085/33.pdf>).

Elektroniniai šaltiniai:

- Petro ir Povilo parapijos Maskvoje istorija (<http://peterpaul.msk.ru/history/>).
- Pasaulio anykštėnų draugijos tinklalapis* (www.anykstenai.lt).

- Regioninis naujienų portalas *Anykšta*, 2016: „Latavėnai dar pamena Okuličių dvaro šviesuolius“ (<http://www.anyksta.lt/vietoves-ir-zmones-2/48480-latavenai-dar-pamena-okulici-dvaro-sviesuolius>).
- Šiaulių Aušros muziejus naujienos*, 2019-08-21: „Dar viena bajorų Okuličių giminės atstovo dovana 'Aušros' muziejui“ (<https://www.ausrosmuziejus.lt/Naujienos/dar-viena-bajoru-okuliciu-gimines-atstovo-dovana-ausros-muziejui1/>).
- Lietuvos Respublikos Seimo tinklaraštis*: „Juozas Buzelis“ [publikuota DLSD susirinkimo nuotrauka] (https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=37287&p_t=271284).
- Vilniaus kupiškėnai*, 2014-04-29: „Vytauto Civinsko atminimui“ (<http://vilniauskupiskennai.blogspot.com/2014/04/vytauto-civinsko-atminimui.html>).

Veronika Girininkaitė

ACTIVITY OF THE LITHUANIAN SOCIETIES IN THE *DIARY*
(1904–1910) OF VYTAUTAS CIVINSKIS

Summary

The egodocuments (letters and diaries) provide historians and linguists with the rare opportunity to observe the everyday life of generations, who lived long ago. The *Diary* of Vytautas Civinskis (1887–1910), a young nobleman, tells about the years he spent abroad while studying in Leipzig, Berlin, and Dorpat in the first years of the 20th century. Along with other information, one can find rather scarce, but nevertheless valuable data about the societies of Lithuanians in Moscow, Berlin, and Dorpat which he described. In Moscow Civinskis attended Lithuanian parties, in Berlin he joined some meetings and a picnic, arranged by the local society of Lithuanians. Most closely he observed the life of the Society of Lithuanian Students of Dorpat. Civinskis became an active member of this society, and temporarily worked as a secretary, a librarian, and even one of its leaders. Spending his vacations in the Lithuanian estate Mituva, which belonged to his family, Civinskis also helped to establish the Agricultural Society of Skapiškis, arranged a theatrical performance and founded its library. This *Diary*, previously practically unknown, adds some interesting new details and trivia about all the mentioned societies, their activities and members. Many surnames of members are mentioned, the printed program of the party in Moscow adds to our knowledge of the cultural life of Lithuanians there, and previously unknown facts about women studying in Tartu are also published. This article includes some good quality photographs, taken by the diarist in Tartu.

VERONIKA GIRININKAITĖ
Vilniaus universiteto biblioteka
Universiteto g. 3
LT-01513 Vilnius, Lietuva
el. p: veronika.girininkaitė@mb.vu.lt

Gauta 2020 m. birželio 22 d.